

Activitatea culturală și științifică a inginerului Adam Cucu. Contribuții biografice

The cultural and scientific activity of engineer Adam Cucu. Contributions to a biography

MIRCEA MĂRAN*

Abstract. Adam Cucu is one of the memorable personalities of the Serbian Banat, who spent most of his life in Timișoara, where he was employed as a geodetic engineer, head of the Geodetic Inspectorate in Timișoara. Cucu also stood out as a passionate researcher of Banat history and archaeology, publishing in the interwar period several books and studies in specialized journals, especially on the topic of Banat maps and roads in antiquity, but also on the remains of Roman civilization on the Banat area. His public interest activity also included contributing to the establishment of the Ripensia football club in Timișoara, being involved in the management of numerous cultural and economic institutions and societies. He supported morally and materially the cultural and religious activities of the citizens of his hometown Oreșat near Biserica Albă as well as of Romanians from the Serbian Banat in general.

Keywords: map, archaeology, museum, Serbian Banat, geodetic engineer.

Personalitatea lui Adam Cucu, originar din Banatul Sârbesc, a fost până acum prea puțin prezentată în lucrările de specialitate care se ocupă de viața și opera marilor nume provenite din lumea rurală românească. Adam Cucu, inginer geodet, iubitor al istoriei și arheologiei, dar și al literaturii, sportului și al altor domenii care țin de cultură și de identitate, a fost omis până acum din lucrările importante care prezintă personalitățile Banatului Sârbesc, fie că este vorba de dicționare, enciclopedii, fie de monografii.

* Ph.D. profesor, cercetător asociat Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia, mirceam@live.com

Adam Cucu s-a născut la 4 ianuarie 1886 în localitatea Oreșat (*Orešac*) din Banatul Sârbesc, în apropiere de Biserica Albă (*Bela Crkva*). Acest mic sat bănățean avea din vechime o populație mixtă româno-sârbă. Românii ocupau un procent ușor mai ridicat, consemnat în recensămintele populației realizate pe timpul stăpânirii austro-ungare și a Iugoslaviei interbelice și socialiste. În ultimul timp, numărul membrilor acestei etnii a scăzut sub cel al sârbilor, cu toate că, din cele mai vechi timpuri, românii din Oreșat se găseau sub o puternică influență a coreligionarilor sârbi din toate punctele de vedere.

Majoritatea etnicilor români din Oreșat, care nu purtau prenume biblice (cazul lui Adam Cucu) sau internaționale, aveau prenume sârbești. Influența sârbească se simțea, în primul rând din punct de vedere confesional, ei aflându-se sub dominația bisericii sârbești în Banat, dar și în port, limbă, cultură. Cu toate acestea, românii din Oreșat au reușit să își înființeze parohie ortodoxă română independentă, relativ târziu, în anul 1910, în special prin stăruința preotului Ioan Mitâr, paroh în această localitate un șir lung de ani. Găsiți într-o zonă geografică în care activitățile culturale ale românilor, începând cu anii șaizeci ai secolului al XIX-lea, erau intense, românii din Oreșat au reușit, printre altele, să își înființeze un cor bisericesc și o fanfară, să își construiască casă culturală, având în anumite perioade și școală primară până la clasa a patra în limba română. În zilele noastre, poziția lor este din ce în ce mai nefavorabilă. Din discuție cu părintele Moisa Laneș, paroh ortodox român în această localitate, la Oreșat azi nu trăiesc mai mult de 50 de enoriași ai Bisericii Ortodoxe Române, și ei influențați puternic de consătenii sârbi, în special prin limbă și cultură. Majoritatea locuitorilor care încă se declară români și sunt enoriași ai bisericii ortodoxe române din localitate, nici nu mai cunosc limba română, sau că o cunosc foarte puțin, astfel că nu putem fi optimiști în ceea ce privește viitorul acestei comunități.

Adam Cucu, după ce a terminat cursurile școlii primare în localitatea natală, a continuat studiile liceale la Biserica Albă, orașul din apropierea Oreșatului, cu o economie și o cultură de invidiat în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul veacului al XX-lea. În astfel de condiții prielnice din punct de vedere identitar pentru un tânăr venit de la sat, s-a școlit Adam Cucu la Biserica Albă. Abia după trasarea noilor granițe în Banat, după 1918, Biserica Albă a început să decadă din toate punctele de vedere, ca o localitate găsită în apropierea graniței iugoslavo-române, deținând într-un oarecare fel poziția de appendice, la marginea unui stat, dar neavând o comunicare adecvată cu statul vecin. Și în Biserica Albă trăia în această perioadă o comunitate românească, puternică mai mult din punct de vedere economic și cultural, decât numeric. Reuniunea Corului Român din Biserica Albă a reprezentat decenii la rând una dintre cele mai puternice societăți culturale din întregul Banat istoric. Burghezia românească din oraș avea o identitate românească foarte puternică și ducea o luptă acerbă pentru

realizarea drepturilor românilor din oraș și din întreaga zonă. Ca urmare a trasării noilor granițe, după 1918, numeroși intelectuali români din Biserica Albă au trecut în România, mulți au încheiat căsătorii mixte, ceea ce a creat condiții ca numărul etnicilor români să scadă din ce în ce mai mult în următoarele generații, ajungând în situația de a fi pe cale de dispariție în acest oraș.

După absolvirea liceului, Adam Cucu și-a continuat școlarizarea la Universitatea din Budapesta, devenind inginer geodezic. La 1 ianuarie 1912, ca militar în Regimentul Infanterie nr. 43 al armatei austro-ungare, a fost avansat, împreună cu alți militari, în gradul de sublocotenent în rezervă¹. Ca militar în același regiment, participă la Primul Război Mondial, fiind rănit în toamna anului 1914². Atunci a fost avansat în gradul de locotenent. În momentele în care monarhia dualistă se găsea în agonie, în toamna anului 1918, locotenentul Adam Cucu a devenit membru al Gărzii Naționale Române din Caransebeș și al Consiliului Militar Român, care la 11 noiembrie a adoptat Statutele Gărzii³, aducându-și astfel contribuția la lupta pentru realizarea unirii teritoriilor românești din fosta Austro-Ungarie cu Regatul României.

Se angajează la Timișoara pe postul de inspector în Inspectoratul din acest oraș. Pe acest post, conduce lucrările geodezice din Timișoara, în calitate de șef al Inspectoratului Geodezic 7 Timișoara și de antreprenor autorizat. A mai fost membru în Consiliul de administrație al Primei Bănci Grănicerești din Caransebeș⁴, iar după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, în anul 1946, la 23 martie, este numit administrator de supraveghere la Băncile Bănățene Unite, în locul lui Ionel Șeitan⁵.

A participat, în anul 1928, la înființarea clubului de fotbal „Ripensia” din Timișoara, devenind membru în comitetul de conducere al clubului, împreună cu dr. Coriolan Băran, ing. Dionisie Balasz, avocatul Liviu Iuga (viitorul antrenor al naționalei României de fotbal), dr. Valeriu Boleanțu, și el originar din Banatul Sârbesc, dr. I. Ionescu, ing. C. Liuba, dr. P. Nicolaevici, dr. E. Enciulescu, dr. K. Feld, dr. A. Frenkel, dr. T. Gruiescu, dr. A. Iancu, Ernest Hiller, Eugen Berger, I. Reda⁶.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, LXXV, 1912, nr. 283, p. 2.

² Augustin Țărău, „Despre dimensiunile jertvei ofițerilor români ardeleni sau despre politica de desființare a elitei unui popor (1914–1918)”, în Augustin Țărău, Cristina Liana Pușcaș, Dumitru Noane, *Cu noi este Dumnezeu... Desăvârșirea Marii Uniri (1919–1920)*, Editura Primus, Oradea, 2019, p. 288.

³ Alexandru Porțeanu, „Lupta revoluționară a maselor populare din județul Caraș-Severin pentru unirea cu România – (Documente din arhivele Consiliului Național Român 1918)”, în *Banatica*, IV, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 1977, p. 330.

⁴ *Foaia diecezană*, Caransebeș, XLIV, 1929, nr. 16, 21 aprilie, p. 8.

⁵ *Monitorul oficial al Regatului României*, CXIV, 1946, 2 aprilie, p. 3407.

⁶ <https://www.ripensia-sport-magazin.ro/ripensia/ziua-cand-s-infiintat-ripensia/>

Clubul de fotbal a primit acest nume ca urmare a studiilor efectuate de Adam Cucu, mare iubitor al arheologiei și istoriei, care a susținut că Banatul în antichitate ar fi fost încadrat în provincia romană Dacia Ripensis⁷. Prin urmare, acest renumit club de fotbal român, primul club profesionist din România, deținător al mai multor titluri de campioni naționali la fotbal, și-a primit numele pornind de la ideea lui Adam Cucu⁸.

În perioada interbelică îl întâlnim și ca membru al Despărțământului Timișoara al asociației culturale Astra⁹, la care și-au adus contribuția, dealtfel, cei mai importanți intelectuali ai Banatului.

Pe lângă aceste activități, legate în primul rând de profesia sa de inginer geodezic și inspector general pentru Banat, cât și de alte activități de interes public amintite mai sus, Adam Cucu rămâne cunoscut în istoria Banatului ca un mare iubitor al arheologiei și istoriei, ca autor de articole și cărți din aceste domenii, colaborând în primul rând cu revistele *Natura* și *Analele Banatului* din Timișoara. A fost vicepreședinte al Societății de Istorie și Arheologie din Banat și membru al Societății Monumentelor Istorice¹⁰. Totodată, a fost și membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția Bănățeană¹¹, care în anul 1929 a fost transferată de la Lugoj, unde își avea sediul până atunci, la Timișoara. Noua conducere avea următoarea componență: Ioan Boroș, arhiereu și vicar al Episcopiei Greco-Catolice a Lugojului, în funcția de președinte, dr. Ioachim Miloia, directorul Muzeului din Timișoara, în funcția de vicepreședinte, iar membrii – inginer Victor Vlad, profesor la Școala Politehnică din Timișoara și inginer Adam Cucu, inspector-șef al Serviciului Geodezic din Banat¹².

Am amintit deja că Adam Cucu, ca iubitor al antichităților, arheolog și istoric amator, a colaborat în special cu revista *Natura* din București, în care a publicat mai multe articole. A participat la cercetări arheologice pe teren, în special la Berzovia, căutând rămășițele castrului și a așezării romane și prezentându-și rezultatele cercetărilor sale în revista amintită¹³. Cucu menționează că a predat Muzeului din Timișoara cărămizi romane găsite în acest loc, care purtau inscripția Legiunii a IV-a Flavia, o bucată de tub din apeductul roman, găsind,

⁷ <https://sportescu.ro/ripenasia-timisoara-primul-club-profesionist/>

⁸ <https://wesport.ro/stiri/zece-lucruri-faine-despre-ripenasia-5537>

⁹ *Biserica și Școala*, Arad, LVI, 1932, nr. 27, 3 iulie, p. 3.

¹⁰ *Revista ISBC*, ianuarie-aprilie 1943.

¹¹ Ioan Opriș, *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 47.

¹² *Analele Banatului*, Timișoara, iulie-decembrie 1929, fascicol 3, p. 102.

¹³ *Natura*, București, nr. 10 din 15 decembrie 1929, p. 23. Despre aceasta a se vedea și: Florin Medeleț, Alexandru Flutur, „Castrul roman de la Berzovia. Istoricul cercetărilor arheologice”, în *Patrimonium banaticum*, I, Editura Artpress, Timișoara, 2002, p. 98.

totodată, și rămășițele unui mozaic care aparținea „unei săli ori biserici romane”¹⁴. El considera că sub actuala localitate se găsesc rămășițele castrului roman, ca dovadă amintind casa săteanului Iosif Știopu, care a fost construită pe temelile unei locuințe romane.

Sunt cunoscute și alte donații pe care le-a făcut acest iubitor al istoriei și arheologiei instituțiilor și revistelor științifice, și anume, cu ocazia sărbătorilor de Crăciun, în anul 1929, a donat suma de 500 de lei revistei *Natura*, cu care dealtfel avea o colaborare fructuoasă¹⁵. Societății de Istorie și Arheologie din Timișoara i-a donat, în anul 1939, suma de 5000 de lei, apoi numeroase cărămizi romane șampilate, pe care le-a descoperit la Berzovia, o fotogravură pe mătase prezentându-l pe Sf. Gheorghe, o stampă cu iconostasul Bisericii Ortodoxe Române din Viena, toate cele amintite intrând în colecția Muzeului Bănățean¹⁶.

A participat și la alte activități de interes obștesc, printre care amintim ridicarea monumentului lui Emanuil Ungureanu la Timișoara. Adam Cucu a fost membru în „Comitetul de inițiativă și patronaj pentru ridicarea unui monument în Timișoara, marelui român Emanuil Ungureanu”¹⁷.

Rămâne de menționat, totuși, opera sa publicistică și literară, publicată în volume separate sau în reviste de specialitate, pe care o vom enumera în cele ce urmează:

1. *Transcalculări din jugări cad. în jugări de preț*, Cartea românească, Timișoara, 1925;
2. *Harta istorică a Banatului de azi și a Daciei Ripensis din trecut*, Editura Cartea Românească, Timișoara, 1927;
3. *Harta comparativă a Daciei după coordonatele geografice ale lui Ptolomeu*, Timișoara, 1929;
4. *Cetatea și harta cetății Timișoara. Studiu tehnic și istoric*, Tipografia „Minerva” Gh. Țăran, Lugoj, 1931; (Ediția a doua: *Cetatea și harta cetății Timișoara: studiu tehnic și istoric; Harta comparativă a Daciei după coordonatele geografice ale lui Ptolemeu și studiul ei*, Orizonturi Universitare, Timișoara, 2011);
5. „Prezentarea Hărții istorice a Daciei Ripensis”, în *Natura*, nr. 7/1928, p. 2. 6. „Harta istorică a Banatului cu Dacia Ripensis”, Scara 1:350000, dimensiuni 55 × 730, Timișoara, 1928, păstrată la Serviciului Județean Timiș al Arhivelor Naționale, Sertar Dep. 16;
7. „Valurile romane din Banat. Drumurile romane din Banat”, în *Analele Banatului, Studii și cercetări din istoria și arta Banatului*, Anul II, No. 1, Ianuarie–Iunie 1929, pp. 45–52;

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Natura*, nr. 1/1930, p. 40.

¹⁶ *Analele Banatului*, Timișoara, ianuarie-martie 1939, p. 133.

¹⁷ *Ibidem*, aprilie-decembrie 1931, p. 78.

8. „Pe ruinele Sarmisegetuzei, Tibiscului și Drobetai”, *Natura*, nr. 1/1929, pp. 11–12;
9. „Cadastrul Țării”, *Natura*, nr. 7/1929, pp. 32–35; nr. 5/1929, pp. 7–11.; nr. 4/1929, pp. 19–21.; nr. 6/1929, pp. 26–30;
10. „La castrul roman din Berzovia”, *Natura*, nr. 10/1929, p. 23;
11. „Drumurile Romane din Banat”, *Analele Banatului*, Timișoara, nr.1, 1929;
12. „Dacia Ripensis”, *Natura*, nr. 1/1931, pp. 29–31.

Din domeniul literaturii dramaturgice, publică:

1. *Mihai Viteazul*, dramă în 5 acte, Tipografia Cartea Românească, Timișoara, 1928;
2. *Constantin Brâncoveanu*, dramă istorică în 5 acte, tipografia Cartea Românească, Timișoara, 1929;
3. *Lupte divine*, dramă preistorică, Timișoara, 1932.

În acest domeniu al literaturii dramatice, Adam Cucu nu a adunat lauri, primind critici negative pentru drama sa „Mihai Viteazul”, despre care *Banatul literar* scrie¹⁸:

Mihai Viteazul, dramă istorică în cinci acte (Timișoara). Concepută pe un plan dramatic, a lansat-o autorul, după o muncă istovitoare, publicului cititor dornic de surprize. Dacă întreaga dramă nu atinge vreun colț al artei, nu e nici vina autorului, care și-a idealizat planul până la idolatrie. Acțiunea pală tânjește în dialogurile înfipitate în proza semiversificată, care mai bine rămânea în proză bună decât scâlcire trudnică. Așa nu se scrie teatru, deci nici drama nu poate vedea vreo scenă. Cu toată bunăvoința nu am putut ajunge la altă concluzie.

Evident, această lucrare a lui Cucu nu a avut succes, și presupunem și celelalte două lucrări dramatice semnate de acest autor. Nu toate lucrările sale din istorie/arheologie nu au primit întotdeauna critici pozitive, fiind considerate că au „un caracter destul de diletant”¹⁹.

Cele mai importante și cele mai valoroase lucrări ale acestui autor rămân, fără îndoială, *Cetatea și harta cetății Timișoara: studiu tehnic și istoric și Harta comparativă a Daciei după coordonatele geografice ale lui Ptolemeu și studiul ei*, unicele lucrări care au văzut în timpurile mai noi și ediția a doua. La fel, și a treia sa carte amintită, *Harta istorică a Banatului de azi și a Daciei Ripensis din trecut*, care a primit aprecieri de la redacția revistei *Natura*, care în legătură cu această opera a lui Cucu, cere de

¹⁸ *Banatul literar*, Lugoj, I, 1935, nr. 5–6, februarie, p. 19.

¹⁹ István Ferenczi, „Opinii vechi și noi în legătură cu drumurile între Dacia, Pannonia și Moesia Superior prin Barbaricum”, în *Tibiscus, Istorie-arheologie*, III, Muzeul Banatului, Timișoara, 1974, p. 113.

la cititori „să susțină prin toate mijloacele tipărirea și răspândirea acestei hărți, atât de frumos litografiată în culori și atât de bine alcătuită. Să nu fie nici o școală, nici o bibliotecă, nici o cancelarie de nici un fel care să nu se împodobească prin așezarea acestei hărți în locul cel mai văzut”²⁰.

Articolele din *Natura* sunt mai scurte, având mai mult un caracter informativ, la fel și cele din *Analele Banatului*. Lucrările literar-dramaturgice ale lui Adam Cucu, am constatat deja, sunt de o valoare infimă.

Deși a plecat de tânăr de pe meleagurile Banatului Vestic, care a devenit după 1918 „Banatul Iugoslav” sau „Sârbesc”, Adam Cucu nu și-a uitat originile, „cu toate că prin vrednicie, perseverență și cinste deosebită a ajuns la înalta treaptă ierarhică”. În anul 1931, el a ajutat săptămânalul în limba română *Nădejdea* din Vârșeț cu suma de 250 dinari, plătind totodată și abonamentul pentru ziar, în valoare de 150 dinari, al fratelui său Dragutin din Oreșăț, decedat în anul 1928. *Nădejdea* trecea în acești ani printr-o situație financiară precară, ca urmare a marii crize economice de care a fost cuprinsă omenirea și având în vedere că se întreținea din abonamentul cititorilor și din donații. Cititorii, în mare majoritate țărani, nu își achitau cu regularitate datoriile față de gazetă, din pricina situației financiare în care se găseau, astfel că redacția a fost nevoită în multe cazuri să apeleze la donatori pentru a putea tipări numerele următoare. De aceea, și donația lui Adam Cucu a fost binevenită. Cucu a apreciat năzuințele culturale ale românilor din Banatul Sârbesc, participând și sprijinind mișcarea culturală a conaționalilor săi din acest stat²¹.

O astfel de ocazie a apărut în momentul în care Biserica Ortodoxă Română din Oreșăț și-a procurat un clopot nou, în anul 1931, Adam Cucu fiind invitat la festivitatea sfințirii clopotului în calitate de „naș” al clopotului. În relatarea de la evenimentul sfințirii clopotului se spune, printre altele, că „domnia sa nu a uitat nici o clipă sătuțul în care și-a petrecut cele mai dulci și mai senine clipe ale copilăriei și de care îl leagă duioase amintiri ale iubiților săi părinți decedați, rudonii și prieteni”²². Primind invitația de a fi „naș” al noului clopot, Adam Cucu a venit de la Timișoara împreună cu fiica sa Steluța, „pentru a petrece câteva clipe de bucurie senină în mijlocul celor ce îl iubesc”²³. Actul sfințirii s-a realizat prin preotul local Ioan Mităr, unul din conducătorii mișcării naționale a românilor din Banatul Sârbesc în perioada interbelică, redactor al *Nădejdei* și viitorul președinte al *Astrei* pentru Banatul Iugoslav. După ce i-au mulțumit pentru prezență, Adam Cucu a rostit un discurs în care „a adresat poporului cuvinte de bucurie prin care își exprimă mulțumirea că a fost învrednicit de prea

²⁰ *Natura*, 1928, nr. 7, 15 iulie p. 33.

²¹ *Nădejdea*, Vârșeț, 1931, nr. 45, p. 2.

²² *Ibidem*, nr. 23, p. 2.

²³ *Ibidem*.

Bunul Dumnezeu să revadă pe dragii săi consăteni în așa împrejurări fericite”, mărturisind că „acum petrece cele mai solemne clipe ale vieții și asigură de dragostea nețărmuită pe scumpii săi consăteni”²⁴.

Cucu a continuat să îi sprijine și cu ocazia altor activități confesionale, culturale și naționale. În anul 1932, oreșetenii și-au construit, prin forțele lor, propria Casă Culturală, lucrările fiind sfințite de un sobor de preoți în frunte cu parohul local Ioan Mităr, urmând și alte festivități cu caracter cultural prilejuite de sfințirea noului edificiu. La masa festivă organizată cu acest prilej, printre numeroasele toaste rostite cu această ocazie, preotul Mităr a rostit toastul în cinstea inginerului Adam Cucu, din care aflăm că „deși locuitor în Timișoara, are partea leului în construcția casei culturale din satul său natal”²⁵. Prin urmare, contribuția sa la propășirea culturală în satul său natal și în Banatul Iugoslav în general, a fost una meritorie.

Iar românii din Banatul Iugoslav, în aceeași ordine de idei, erau mândrii de intelectualii proveniți din rândurile lor, care și-au continuat viața în România în urma delimitării din Banat. Așadar, am putut observa cât au fost de recunoscători lui Adam Cucu pentru faptele de susținere a mișcării culturale românești în Banatul Iugoslav. Încă un argument în acest sens este și publicarea unui articol în *Nădejdea*, în care se prezintă una din operele principale ale lui Adam Cucu, cartea sa *Cetatea și harta cetății Timișoara*, ieșită de sub tipar în anul 1931²⁶, în care este prezentată publicului românesc din Iugoslavia cartea „acestui fiu al Banatului Iugoslav”, despre care consideră că este o „carte foarte interesantă și temeinică, din care pot trage foloase cei ce vor să se ocupe de chestiunea istorică a Banatului”²⁷. Autorul la rândul său, în prefața acestui volum, după ce dă explicații că la început avea intenția să scrie doar despre cetatea Timișoarei, însă mai târziu a dezvoltat-o și a lărgit-o, „ca râul după ce și-a primit afluenții”²⁸, menționează într-un mod foarte obiectiv că nu consideră că lucrarea este completă și că „nu are pretenții să i se spună că e de știință”²⁹. Însă, susține autorul, „chestiile pozitive într-un mod pozitiv le-am redat, ce muncă intensă au reclamat, cu drag am despus-o, nopțile mi-au stat mult într-ajutor. Munca liniște înseamnă pentru mine, liniște și înțelegere vrea să creeze și exemplu de urmat pentru cei dragi de lângă mine”³⁰.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, 1932, nr. 25, 3 iulie, p. 2.

²⁶ *Ibidem*, nr. 11/1932, p. 1.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Cetatea și harta cetății Timișoara. Studiu tehnic și istoric*, Tipografia „Minerva” Gh. Țăran, Lugoj, 1931, p. 3.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

Adam Cucu nu este autorul unei opere științifice și literare deosebite, însă rolul său în viața publică și cultural-științifică a Banatului interbelic nu este de neglijat. Reprezintă un nume uitat pe nedrept de autorii biografiilor personalităților bănățene, iar studiul de față, cu toate că conține multe goluri și că lipsesc date importante din biografia sa, reprezintă o încercare de a-l readuce pe inginerul geodez originar din Banatul Sărbesc în locul binemeritat al pleiadei personalităților care au creat istoria Banatului secolului al XX-lea.

Bibliografie

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Analele Banatului, Timișoara, 1929, 1931, 1939.

Banatul literar, Lugoj, 1935.

Biserica și Școala, Arad, 1932.

Cucu, Adam, *Cetatea și harta cetății Timișoara. Studiu tehnic și istoric*, Tipografia „Minerva” Lugoj, 1931.

Ferenczi, István, „Opinii vechi și noi în legătură cu drumurile între Dacia, Pannonia și Moesia Superior prin Barbaricum”, în *Tibiscus, Istorie-arheologie*, III, Muzeul Banatului, Timișoara, 1974.

Foaia diecezană, Caransebeș, 1929.

Gazeta Transilvaniei, Brașov, 1912.

Medeleț, Florin, Flutur, Alexandru, „Castrul roman de la Berzovia. Istoricul cercetărilor arheologice”, în *Patrimonium banaticum*, I, Editura Artpress, Timișoara, 2002.

Monitorul oficial al Regatului României, 1946.

Natura, București, 1928, 1929, 1930.

Nădejdea, Vârșeț, 1931, 1932.

Opriș, Ioan, *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

Porțeanu, Alexandru, „Lupta revoluționară a maselor populare din județul Caraș-Severin pentru unirea cu România – (Documente din arhivele Consiliului Național Român 1918)”, în *Banatica*, IV, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 1977.

Țărău, Augustin, „Despre dimensiunile jertvei ofițerilor români ardeleni sau despre politica de desființare a elitei unui popor (1914–1918)”, în Augustin Țărău, Cristina Liana Pușcaș, Dumitru Noane, *Cu noi este Dumnezeu... Desăvârșirea Marii Uniri (1919–1920)*, Editura Primus, Oradea, 2019.

Webografie

<https://www.ripensia-sport-magazin.ro/ripensia/ziua-cand-s-infiintat-ripensia/>

<https://sportescu.ro/ripensia-timisoara-primul-club-profesionist/>

<https://wesport.ro/stiri/zece-lucruri-faine-despre-ripensia-5537>